

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**'Wilskracht, durf en onverpoosden ijver' : Charlotte Jacobs (1847-1916),
eerste vrouwelijke apotheker in Nederland en Nederlands-Indië**
Jenowein, A.M.

Citation

Jenowein, A. M. (2019, October 16). *'Wilskracht, durf en onverpoosden ijver' : Charlotte Jacobs (1847-1916), eerste vrouwelijke apotheker in Nederland en Nederlands-Indië*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/79519>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/79519>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/79519> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Jenowein, A.M.

Title: 'Wilskracht, durf en onverpoosden ijver : 'Charlotte Jacobs (1847-1916), eerste vrouwelijke apotheker in Nederland en Nederlands-Indië

Issue Date: 2019-10-16

'WILSKRACHT, DURF EN ONVERPOOSDEN IJVER'

Charlotte Jacobs (1847-1916), eerste vrouwelijke apotheker in
Nederland en Nederlands-Indië

Met dank aan het Charlotte Jacobs Studiefonds

'Wilskracht, durf en onverpoosden ijver' uit "Een kwart eeuw apothekeres",
Weekblad voor Indië, Damesweekblad voor Indië, 3(13), 1906: 276-277.

Portret Charlotte Jacobs op het omslag: Atelier Jacob Merkelbach.
Collectie Joods Historisch Museum, Amsterdam

Copyright 2019 © Annette Mathilde Jenowein, The Netherlands
No parts of this thesis may be reproduced, stored or transmitted in any form or by
any means, without prior permission of the author.
ISBN: 978-94-6323-664-5
Cover design: Gildeprint
Lay-out: Gildeprint
Printed by: Gildeprint

'WILSKRACHT, DURF EN ONVERPOOSDEN IJVER'

Charlotte Jacobs (1847-1916), eerste vrouwelijke apotheker in
Nederland en Nederlands-Indië

Proefschrift

ter verkrijging van
de graad van doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus, Prof.mr. C.J.J.M. Stolker, volgens het besluit
van het College voor Promoties
te verdedigen op woensdag 16 oktober 2019
klokke 16.15 uur

door

Annette Mathilde Jenowein,
geboren te Oelde, Duitsland
op 13 mei 1945

Promotor: Prof. dr. H. Beukers

Co-promotor: Dr. A.I. Bierman

Promotiecommissie:

Prof. dr. O.J. Praamstra

Mevr. Prof. dr. M.J. Jager

Prof. dr. A.H.L.M. Pieters, (Universiteit Utrecht)

Dr. R.A.M. Honings

*‘Het leven van de mens tussen hemel en aarde is als een lichtstraal die door een opening
in de muur valt: een ogenblik en het is voorbij’*

Zhuang Zi, *De volledige geschriften*, Amsterdam, Augustus, 2007

Voor Nico, Nico Robert en Simon

Inhoud

Algemene inleiding	11
Theoretisch kader	12
Heroriëntering op de traditionele biografie	16
Probleemstelling	17
Bronnen	18
Afweging en opbouw	22
Opzet	23
Tijdsafbakening	23
 Deel I: Charlotte Jacobs in Nederland (1847-1884)	 25
 Hoofdstuk 1: Jeugd en opleiding	 27
Inleiding	27
Familiebanden	27
De vader: Abraham Jacobs	29
Het geloof	31
Connecties	32
Gezinsleven	33
Ambitie en studiezijn	34
Scholing van de kinderen Jacobs	34
De zonen Jacobs	35
De dochters Jacobs	36
Marianne Jacobs (1844-1901)	36
Charlotte Jacobs (1847-1916)	37
Aletta Jacobs (1854-1929)	39
Frederika Jacobs (1857-1896)	39
Emma Jacobs (1848-1916)	41
De Joodse cultuur en de emancipatie van meisjes	42
De toekomst der vrouw	43
De niet-geëmancipeerde zonen	44
Conclusie	45
 Hoofdstuk 2: Vrouwen en vervolgonderwijs in de negentiende eeuw	 47
Inleiding	47
De eerste onderwijshervormsters	47
De Schoolwetten	49
De Hogere Burgerschool 'HBS' - 1863	51

De Middelbare School voor Meisjes 'MMS' - 1867	52
Vakonderwijs	56
Industrieschool voor vrouwelijke jeugd	57
Conclusie	58
Hoofdstuk 3: Vrouw en wetenschap in de negentiende eeuw	61
Inleiding	61
De Wet op het Hoger Onderwijs 1876	61
De academische vrouw	63
Beroep of roeping?	65
Vrijstellingen	67
Conclusie	70
Hoofdstuk 4: Een vrouw in de farmacie	71
Inleiding	71
De Geneeskundig wetten van 1865 en 1878	72
De collegae	73
De eerste vrouwen in de apotheek	73
De vrouwelijke apotheker	77
De brug naar de universiteit	81
Toch liever onderwijzeres?	81
De eerste gepromoveerde farmaceute	85
Conclusie	86
Deel II: Charlotte Jacobs in Nederlands-Indië (1884-1913)	89
Hoofdstuk 5: Vrouwen in Nederlands-Indië en de strijd om het bestaan	91
Inleiding	91
De 'goedkoope' opvoeding	94
De ongetrouwde vrouw	95
Voorlichtingsboeken	96
De toekomst 'onzer meisjes.'	97
Betrekkingen voor vrouwen	99
De opleiding tot apothekersassistent in Nederlands-Indië	101
Vrouwelijke apothekersassistenten	103
Conclusie	104

Hoofdstuk 6: Farmacie in Nederlands-Indië in de negentiende eeuw	107
Inleiding	107
Het 'Indische' apothekersexamen	107
Apothekers in Batavia in de negentiende eeuw	110
De Stadsapotheek	110
Eerste openbare apotheek: de Middelburgsche Apotheek op Molenvliet	113
Vestigingen op Rijswijk	117
Het succes van de apotheekfirma's	118
Andere samenwerkingen	121
De 'damesapotheek'	123
Een vrouwelijke ondernemer	129
Conclusie	131
 Hoofdstuk 7: De opleiding van de militaire en civiele apothekers voor Nederlands-Indië	133
Inleiding	133
De opleiding van de militair geneeskundige	133
Positie van de militaire apothekers in Nederland-Indië	134
De opleiding tot militair apotheker voor 1865	135
Rapport Van Haastert en de 'vrije apothekers'	136
De periode Bosch (1845-1854)	138
Conclusie	141
 Hoofdstuk 8: De ethische beweging: een zedelijke verplichting?	143
Inleiding	143
Een morele verplichting	144
Gemengde gevoelens	145
De missie van Conrad en Elisabeth van Deventer	148
Raden Adjeng Kartini (1879-1904)	151
Conclusie	153
 Hoofdstuk 9: Charlotte Jacobs en de ethische beweging	155
Inleiding	155
De Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht, afdeling Nederlands-Indië	157
Marie Kooij-van Zeggelen en haar aandeel in de vrouwenbeweging	161
De Europese elite	164
Speerpunt: steun aan de Europese strijd voor vrouwenkiesrecht	166
Charlotte Jacobs en Josephine Baerveldt-Haver: strijd binnen de gelederen	169
Charlotte Jacobs en S.O.V.I.A.	173
Conclusie	186

Deel III: Charlotte Jacobs in Den Haag (1913-1916)	189
Hoofdstuk 10: Afscheid van Nederlands-Indië	191
Inleiding	191
De Nederlandsche Apotheek na het vertrek van Charlotte Jacobs	192
Weemoedig afscheid	193
De Europeesche Statenbond	197
Het testament	198
De trouwe vriendin	200
Conclusie	201
Slotbeschouwingen	203
Samenvatting	212
Summary	222
Naschrift	228
Stichting Het Charlotte Jacobs Studiefonds 1916-heden	228
De eerste pupillen	229
Het eerste bestuur	230
Tot slot	232
Bijlagen	233
Apothekers in Batavia van 1814 tot 1913	233
Fotoverantwoording	236
Lijst van afkortingen	237
Bronnen	238
Geraadpleegde archieven	238
Geraadpleegde literatuur	240
Curriculum Vitae	254
Dankwoord	255
Noten	256